

Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığı (95 nci Yıl Özel Sayısı s.125-160)

GELİBOLU VİLAYETİNİN TARİHİ COĞRAFYASI THE CITY OF GALLİPOLİ

Mithat ATABAY
Öğretim Üyesi, ÇOMÜ Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Gelibolu Çanakkale Boğazının girişinde stratejik bir konuma sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli tersanesi buradaydı. Cumhuriyet kurulduğu sırada üç yıl (1923-1926) Gelibolu Vilayet merkezi oldu. Bu çalışmada Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından şehrin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını anlatan çalışma ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelibolu, cumhuriyet, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı

SUMMARY

Gallipoli occupies a strategic position guarding the entrance of the Dardanelles. It was one of the most important naval headquarters of the Ottoman Empire. During first three years of the Republic (1923-26) it was the center of Gelibolu Vilayet. A study undertaken by the Ministry of Health and Social Security at that time sheds immense light on the social, cultural and economic life the city.

Key Words: Gallipoli, republic, Ministry of Health and Social Security

Türkiye Cumhuriyeti
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınlarından

TÜRKİYE’NİN
SAĞLIK VE SOSYAL DURUMU
GELİBOLU İLİ

Sağlık ve Sosyal Yardım Müdür Vekili
Hükümet Doktoru
Doktor Fahri Cemal

İstanbul
Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi
1925-1341

BİRİNCİ BÖLÜM

SINIRLARI COĞRAFİ DURUMU

(Gelibolu ili) Kuzeyinde Tekirdağ ve Edirne illeri, doğusunda Marmara Denizi, güneyinde Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi, batısında Saroz Körfezi ve Batı Trakya ile sınırlıdır.

Gelibolu yarımadası Marmara Denizi ile Saroz Körfezi arasında dar bir kıstaktan itibaren güneybatı yönünde uzamış olup, uzunluğu seksenbeş ve genişliği en geniş yerinde yirmiyedi kilometredir.

Vilayetin yüzölçümü 6546 kilometre karedir. Gelibolu kasabası Greenwich'e göre 26.40 derece Doğu ve 40.34.30 derece Kuzey enlem ve boylam daireleri arasındadır.

DAĞLAR

Balkan Dağlarının bir uzantısı olan Istranca Dağları, Tekirdağ tarafından Çanakkale Boğazı'na doğru sahili takiben Şarköy doğrultusunda Melendağı adını alarak güneye doğru Gelibolu yarımadasında 250-400 metre yüksekliğinde tepeler oluşturarak Ege Denizi yönünde Gökçeada ve Bozcaada'ya kadar uzanır. Melendağı'ndan ayrılan diğer bir dağ sırası batıya doğru Korudağ denilen silsileyi oluşturur. Korudağ'ın yüksekliği 231 metredir. Keşan kazasında Hayrudağı 450, Kuşkonak dağı 375, Hıdır İlyas Tepesi 362; Enez kazasında Çataltepe 455; Şarköy'de Seryantepe 341, Muş Çiftliği Tepesi 385, Eksamil Tepesi 199 metre yüksekliğindeki diğer dağ ve tepelerdir. Yarımada, özellikle Eceabat kazasında engebeli olup, genellikle dağlıktır. Bu dağların yüksekliği 80-300 metre arasında değişiklik gösterir.

NEHİRLER

Bulgaristan'da Balkanların eteklerinden ortaya çıkan küçük çay ve ırmakların birleşmesi ile meydana gelen; Tunca, Arda ve Meriç nehirleri Edirne'de birleştikten sonra Meriç adını alır ve İpsala kazasının batı sahilini takiben Enez civarında Ege Denizi'ne ulaşır. Istranca Balkanlarından gelen Ergene nehri de yine İpsala kasabasının kuzeybatı kısmının yarısını sular. Korudağ ve Melen dağlarının kuzey eteklerinden çıkan Kavak Çayı, Şarköy'e bağlı Çokal ve Yayağaç köyleri arasından geçerek Kadıköy (Evreşe) ve Kavak ovasında ilerleyerek Saros Körfezi'ne dökülür.

Kuraklık zamanlarında bu çay kurur. Bunlardan başka Gelibolu ilinde sürekli akan nehir ve ırmak yoktur. Yalnız yağmurlardan meydana gelen su akıntılarını bazı zamanlarda adeta bir ırmak kadar önem kazanır. Bu gibi sular, Tayfur ovasından doğarak Çanakkale Boğazı'na ulaşan Ilgar deresi, Keili ve Kum köyünden çıkıp AkbaŐ'ta Çanakkale Boğazı'na dökülen Yalova deresi, Eceabat'ın güneyinde Sarafım iftliği'nden çıkan Havuzlar deresi, Kilya deresi, Soğanlıdere, Domuzdere, Kerevizdere, Sleymanreis deresi, Kanlıdere, Mnibey iftliği ortasından geçen Mnibey deresi ve Cumalı dereleri vardır. Bunların tamamını Çanakkale Boğazı'na ulaşır. Bu dereler Yaz mevsiminde çoğu zaman kururlar da bataklık oluŐturamazlar. Çünkü bunların hemen hepsi dik bir meyille vadiler arasında akıp gitmektedir. Malkara'dan doğan Beylikdere Gala Glne akar.

GLLER

İl dahilinde iki tane gl vardır.

Enez'in kuzeyinde Gala gl vardır. Bu gln büyüklüğü  kilometrekare olup, etrafını sazlarla kaplı ve bataktır. Kış mevsiminde Keşan kazasının Akhoca ve Kılıky civarına kadar bataklık geniŐler. Şarköy kazasında Kavak köyünün doğusunda Demircili gl vardır ki, genişliği bir kilometrekaredir. Bunlardan başka Gelibolu ilinde gl yoktur. Yalnız Eceabat kazasında Büyük Kemikli ile Kk Kemikli arasında Kk Anafarta'nın güneybatısında Temmuz ayında tuzları donmaya başlayan Tuz gölü vardır. Genişliği bir kilometrekaredir. Daha önceleri glden Tuz ıkarılırdı. Bugün geliri noksan olduğundan dolayı Duyun-u Umumiye İdaresi (Genel Borçlar Yönetimi) tuzların donmasına engel olmak için, içine hayvan sürüleri koymakta ve bu suretle suları çamurla karıŐtırarak tuzun donmasına engel olmaktadır. Saroz Körfezi'nde Kavak Ovasına suni arklar vasıtasıyla deniz suyu akıtılarak oluşturulan suni glden de önceleri tuz üretilmekteydi.

Duyun-u Umumiye İdaresi otuz yıldan beri bunu yasaklamıŐtır. Bunlardan başka Gelibolu vilayetinde gle benzer su birikintileri yoktur. Gerek Gala gl, gerekse Demircili gl Kış aylarında sazlık oluŐturdukları ve bataklıkların Yaz mevsiminde kurumasından dolayı anofellerin çoğalmasına neden olmaktadır. Meriç ve Ergene nehirlerinin yatakları kumlarla dolu olmasından dolayı birkaç gün devam eden yağmurlardan hemen her yıl meydana gelen kuraklığı takiben suların çekilmesiyle kk gölcükler ve bataklıklar oluŐtuđundan dolayı İpsala kazasının Gala gl çevresindeki köylerde sıtma hastalığı daimi surette hüküm sürmektedir. Bundan başka

Meriç ve Ergene nehirlerinin bu kuraklığı, halkı bazı yıllarda pek feci açlıklara de mahkum etmektedir. Merkez kazada Tayfur ve Burgaz köylerinde de bataklıklar mevcut olup, bu iki köy de bu surette sıtmadan muzdariptir.

JEOLOJİK YAPI

Gelibolu yarımadası eski devirlerde Anadolu'da Çanakkale ve Lapseki'ye bitişik iken, dördüncü devirden pleitosen devrinde şimdiki Ege Denizi'ni kapsayan Ejeyt kıtasının batışı zamanında Çanakkale Boğazı'nın açılmasıyla Anadolu'dan ayrılmıştır. Boğazın açılması yanardağların tesiri ile olmayıp depremler ve arazi çökmesi ile oluşmuştur. Çanakkale Boğazı 68 kilometre uzunluğunda ve 1800-7000 metre genişliğindedir. Ortalama derinliği 50 metredir. Marmara Denizi'nden Ege Denizi'ne doğru saatte 2 mil kadar bir akıntı vardır. Şu halde saniyede 25.000 metreküp kadar su Ege Denizi'ne akmaktadır.

Gelibolu vilayeti kısmen eski oluşum arazisi ile yeni ve son dönem arazisinden meydana gelmiştir. İkinci arazi oluşumunda deniz kilsı içeren ve tiryaze özelliği gösteren arazi mevcut olduğu gibi tebeşir devri oluşumunu çağrıştırmak üzere vilayetin birçok yerinde kilsler ve alacalı killere bulunmaktadır.

Keşan kazasında ve Eceabat kazasının Anafartalar civarında bu oluşumların haricindeki arazide linyit madenleri mevcuttur.

MADENLER

Şarköy kazasında petrol, simli kurşun ve kömür madenleri vardır. Bunların imtiyazı alınmış ise de henüz işletilememiştir. Petrol zengin değildir. Eceabat kazasında Alçitepe'de ve Küçük Anafarta'da linyit vardır. Bunlar henüz işletilememektedir. Enez kazasında, Yenice ve Çavuş köyünde altın madeni bulunduğu halk arasında söylenmektedir. Fakat henüz bilimsel ve resmi surette araştırma yapılamamıştır. Keşan kazasının kuzeyinde linyit kömürü vardır. Önceden işletilmekte idiye de, bir iki seneden beri atıl bir haldedir.

ORMANLAR

Gelibolu vilayetinde çok fazla orman yoktur. Ekteki cetvelde ormanları oluşturan ağaçların cinsleri gösterilmektedir. Keşan kazası dahilindeki Korudağ ormanlarından bir miktar kereste yurtdışına ihraç ediliyor. Kesimleri düzensizdir. Kereste imal ediliyor, işlenen ağaçlar akçam ve

karaçamdır. Yıllık 200 metreküp kereste imal ediliyor. Yine yılda 115.000 kantar odun kesiliyor ve ihraç ediliyor. Bunlardan başka düğün tahtası, sapan, boyunduruk yapılıyor. Kesimler balta ile, imalat el bıçkısı ile yapılır. Fabrika ve su hızarı yoktur.

Gelibolu yarımadası dahilinde orman kalmamış denilebilir. I.Dünya Savaşı'nda yarımadaadaki ormanlar hemen hemen tahrip edilmiştir. Yarımada da yeniden orman yetiştirmek pek mümkündür. Fakat iyi ve devamlı bir şekilde inzibat ve memurlardan oluşan bir birim tarafından bilimsel tekniklerin uygulanması lazımdır. Bunun yanısıra yabancı zeytinlikler de aşılansarak ıslah edilebilir. Nakliyat kağrı ve dört tekerlekli öküz arabaları ile yapılır.

BİTKİLER

Genel olarak Ege sahiline mahsus her çeşit ağaç yetişebilirse de bunları yetiştirmeye rağbet edilmemektedir. Zeytin ağaçları yerel ihtiyacı tamamen temin edebilecek hatta dışarıya dahi ihracat yapılacak kadar çok olmasına rağmen maalesef halk zeytin ve zeytinyağını dışarıdan tedarik etmektedir. Vilayetin hemen her tarafında bilhassa Şarköy'de bağlar pek çoktur. Bu bağlar, ülkenin ekonomisinde önceleri önemli bir yer tutardı. Kanımca bunlardan pekmez, rakı, şarap yapılırdı. Son zamanlarda pekmez imali unutulmuştur. Meyveli ağaçlardan elma, armut, erik, ayva, nar, şeftali, badem, ceviz ve kiraz mevcuttur. İncir, kayısı, zerdali ve dut da vardır.

TARIM

Gelibolu vilayeti her ne kadar bir tarım bölgesi olsa da gelişme noktasında ilk adımlarını henüz atmaya başlamıştır. Bugün genellikle uygulanan tarım metodu, atadan kalma bir yöntemdir. Bir iki seneden beri yeni yöntemle birkaç çiftçinin tarım yapmaya başladığı; traktör makineleri gibi yeni alet ve metotları kullandıkları görülmektedir.

Tarım denilince maalesef yalnız hububat tarımı anlaşılakta, en karlı olan diğer tarım ürünlerine önem verilmemekte ve memleketlerini zengin eden pamuk, tütün, zeytin, haşhaş ve diğer tarım ürünleri hiç düşünülmemektedir. Yalnız Eceabat kazasında bir miktar pamuk tarımı yapılmakta ise de yeterli miktarda olmadığından tarımın yeni yöntemlerle ıslahı gerekir.

Burasının pamuğu dünyanın birinci derecede iyi pamuklarındandır. Gelibolu vilayeti dahilinde en çok hububat tarımıyla uğraşılmaktadır. Alınan hububat sırasıyla; buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, kuş yemişi, kaplucadır. Yıllık

üretilen hububat miktarı yerel ihtiyacı ettiğinden başka, çok miktarda ihraç edilmektedir.

Vilayet dahilinde genellikle kışlık tarım iyi sonuç vermekte, yazlık tarım ise sene ve mevsimin yağışlı gitmesine bağlıdır. Kitabın sonundaki iki (2) numaralı cetvel savaştan önce yapılan tarım ile son 1923 (1339) yılı tarım ürünleri miktarını karşılaştırmak için konulmuştur. Cetvellerin incelenmesi ve karşılaştırılmasından anlaşılacağı gibi, son sene zarfında buğday ile kapluca ancak dörtte bir, arpa ise yarısı kadar üretildiği gibi diğer hububat çeşitleri dahi hemen hemen aynı oranda az ekilmiştir. Bu noksanın sebebi başlıca Rumların Yunan ordusuyla firarları sırasında Türklere ait hayvan ve tarım araçlarını gasp ve yağma ederek götürmeleridir. Bu sebepten dolayı vilayette hayvan pek azalmıştır. Bu noksanı makinelerle telafi etmekten başka çare olmadığını uzmanlar ifade ediyorlar. Yalnız makine ithali de amacın yerine getirilmesini sağlayamaz. Aynı zamanda tarım yöntemlerinin ıslahı lazımdır.

Gelibolu vilayetinde bakliyata mensup bitkiler sırasıyla; bakla, nohut, fasulye, mercimek, burçak ve İpsala kazasına has olmak üzere bir miktar fiğ üretilmektedir. Bunlardan yalnız bir miktar bakla dışarıya ihraç olunuyor. Kitabın sonundaki üç (3) numaralı cetvel 1923 yılında üretilen bakliyatın miktarını içermektedir.

SANAYİ VE YAĞLI TOHUM BİTKİLERİ

Gelibolu yarımadasında sanayi ve yağlı tohum bitkileri sırasıyla; pamuk, keten, kenevir, susam, anason, zeytin ve tütündür. Bunlardan bir miktarı ihraç ediliyor.

Susam tarımı son zamanlarda artmıştır. Sebebi ise, özellikle deniz kenarı dışında yaşayan halk tarafından yağının yenilmesidir.

Anason tarımı son yıllarda ihmal edilmektedir.

Zeytine gelince; pek yararlı olan bu ağaç, yabani halde vilayetin sahil kısımlarında pek çoktur. Bunlar orman halinde olmayıp tek tek ağaç halinde bulunduğundan aşılınması ve ıslahı daha kolaydır. Aşılı olarak Şarköy kazasında 20.000 ve Eceabat kazasında 60.000 adet kadar zeytin ağacı vardır. Şarköy kazasında zeytinlikler daha düzenli ve ürün miktarı daha fazla olduğu gibi kısmen de yağı çıkarılmaktadır.

Tütüncülük ve kozacılık da memleketin tarım ve ekonomisinde önemli bir yer tutar.

HAYVANCILIK

Vilayet dahilindeki atlar cüssesizdir. Batı cinsleri yoktur.

Sığır Anadolu'dakilere oranla daha cüsselidir. Koyun ve Keçi vardır. Vilayet dahilinde çok miktarda beyaz peynir kaşkaval (?) üretilir. Son zamanlarda Avrupa mayaları üretilmekte ve çok miktarda peynir ve bir miktar da yumurta ihraç edilmektedir.

Vilayet dahilinde mevcut hayvanlar at, sığır ve koyunların miktarı kitabın sonundaki dört (4) numaralı cetvelde gösterilmiştir.

VAHŞİ HAYVANLAR

Vilayet dahilinde kurt, domuz, tilki, çakal ve sansar bulunur. Son zamanlarda domuzun miktarı çoğalmıştır. Avcılık yaygın değildir. Birkaç meraklı genç bazen keklik, bildircin ve tavşan avına çıkarlarsa da söz konusu edilecek derecede değildir.

VİLAYETİN İDARİ TAKSİMİ

Gelibolu vilayetinin Gelibolu, Eceabat, Şarköy, Keşan, İpsala ve Enez adlarında altı kazası vardır. Şarköy kazasında Kadıköy nahiyesi olup; kazanın toplam köyü 23'tür. Keşan kazasında Paşayığit, Mecidiye ve Yerlisu nahiyeleri vardır. Keşan kazasının toplam köyü 46 adettir. İpsala kazasının İbriktepe isminde bir nahiyesi olup, köylerinin adeti 27'dir. Enez kazasında 21 köy vardır. Şu halde halihazır teşkilatına nazaran Gelibolu vilayetinde 6 kaza, 5 nahiye ve 146 köy vardır.

Gelibolu kasabasının eskiden 70 kadar mahallesi varmış. Şu anda bunlar Aşağı Mahalle, Yukarı Mahalle, Musevi Mahallesi ve Ermeni Mahallesi ismiyle dört büyük mahalle halinde birleştirilmiştir. Her mahallede resmen hükümet tarafında tanınmış bir muhtar bulunur. Köyler de birer muhtarlıktır.

Gelibolu vilayetindeki köyler toplu haldedir. Örneğin; Trabzon vilayetinde olduğu gibi ayrı ayrı haneli köyler yoktur. Bu sayılan köylerin bir kısmı peş peşe gelen savaşlar ve düzenlemelerden dolayı meskun değildir. Köylerin bir kısmı 450-1000 nüfuslu büyük köylerdir.

İKİNCİ KISIM

İKLİM

Gelibolu vilayeti ılıman iklime sahiptir. Vilayetin tabii olduğu hava koşulları, İstanbul'un hava koşullarının aynı gibidir. I.Dünya Savaşı sırasında hava gözlem merkezleri harap olduğundan düzenli ve yeterli derecede hava gözlemi yapılamamıştır.

MEVSİM

Aralık ayında başlayan Kış mevsimi Mart ayı sonuna kadar devam eder. Bu mevsimde Gelibolu yarımadasında genellikle yağmur ve kar yağar. Kar yağışının yüksekliği iki üç santimetre kadardır. Nadiren yirmi otuz santimetreye ulaşır, yerde birkaç gün kaldığı da görülmüştür. İlkbahar mevsimi Nisan ayıyla başlayıp Haziran ayının onbeşine kadar devam eder.

Bu mevsim genellikle yağmurludur. Bazen nem oranının fazla olması nedeniyle her tarafı sis kaplar. Göğüs hastalıkları bu mevsimde çoğalır. Bununla beraber romatizma da artar.

Yaz mevsimi Haziran ayının onbeşinden Ağustos ayının sonuna kadar devam eder. Yazın rüzgar esmediği zamanlarda otuz-otuzbeş dereceye ulaşan sıcaklar görülür. Fakat Gelibolu'da hemen hiç eksik olmayan meltem rüzgarları sıcakın etkisini azaltır.

Sonbahar mevsimi Eylül ayından Kasım ayının sonuna kadar devam eder ve Gelibolu vilayetinin en güzel mevsimi Sonbahar'dır.

SICAKLIK DEĞERLERİ

I.Dünya Savaşı sırasında Hava Gözlem İstasyonu harap olduğundan düzenli ve yeterli derecede hava değişimleri ölçülememiştir. Yalnız en yüksek sıcaklık gölgede nadiren 35 dereceye ulaşmakta, yine en düşük sıcaklık da – 5 dereceye kadar iner.

RÜZGARLAR

Gelibolu daima rüzgarlıdır. Kuzey ve doğu rüzgarları adeta her insanı asabileştirecek derecede sürekli esmekte ve bu iki rüzgar kesilir kesilmez lodos başlamaktadır. Bundan dolayı Gelibolu vilayetinin sahillerinde rüzgar hiç eksik değildir. Gelibolu'da sıcaklık aynı enlem derecesi üzerinde bulunan şehirlere oranla daha soğuktur. Bu da kuzeyden gelen Rusya'nın

buzlu ovalarından geçen rüzgarların hemen hiç büyük bir engele uğramaksızın esmesinden ileri gelir. Yaz mevsimi genellikle kuzey ve doğu rüzgarlarının değişken tesirinden dolayı o kadar sıcak olmaz. Fakat mütemediyen başlayan ve Ege Denizi'nden gelen lodos nem miktarını arttırarak havayı can sıkıcı bir hale getirir. Rüzgarların bu değişkenliği sıcaklık farkını arttırır. Bazen bu sıcaklık farkları yirmi dereceye kadar ulaşır. Fakat bu sıcaklık değişimleri de her yıl aynı değildir.

Yine Kış mevsiminde esen Karayel nem oranını azaltarak kuru soğukların meydana gelmesine sebep olur.

Gelibolu yarımadasında takriben rüzgarlar şu yönde ve oranda eserler:

Altı ay kuzey ve kuzeydoğu rüzgarları (Yıldız ve poyraz rüzgarları),

Üç ay güney ve güneybatı rüzgarları (Kible ve lodos rüzgarları),

Üç ay rüzgarsızdır.

Bazen şiddetli kar tipileri de görülür. Balkan Savaşları sırasında Şubat ayında (1913) meydana gelen büyük kar tipisinde birkaç asker donmuştur. İlkbahar mevsiminde yine rüzgarın esmesinden dolayı nispi nem hava tarafından yutulduğundan dolayı sis pek görülmez.

KURAKLIK VE NEMLİLİK ORANLARI

Vilayetin dörtte üçü denizlerle çevrili olduğundan hava daima nemlidir. Ancak esen rüzgarlar bu nemi kısmen azaltır. Rüzgar esmediği zaman ki, pek nadirdir, nem pek ziyade azalır. Kalp ve solunum hastaları pek ziyade sıkıntılı zaman geçirirler.

MADEN SUYU

Şarköy kazasında Şarköy kasabası ile Eriklice köyü arasında bir maden suyu vardır. Bu suda kibritsod tuzluluğu fazla miktarda olduğundan iki bardak kadar içince müshil gibi etki yapar. Bundan başka vilayet dahilinde maden suyu olmadığı gibi kaplıca da yoktur.

ÜÇÜNCÜ KISIM

GENEL NÜFUS

I.Dünya Savaşı'ndan önce genel nüfus 140.000'e ulaşmıştı. I.Dünya Savaşı'ndan beri meydana gelen doğum ve ölümlerden dolayı bugün nüfus miktarı 39.916'dır.

Ekli beş (5) numaralı cetvelin incelenmesinden anlaşılacağı üzere genel nüfusun % 97.4'ü İslam, % 2.5'i Musevi ve % 0.2'si Ermeni'dir. İslamların % 93'ü Türk ve geri kalanı ise Pomak'tır. Bununla beraber İpsala kazasında ikamet eden Pomakların da hepsi Türkçe konuşurlar. Pomaklar 1877-1878 (1293) Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'dan göç etmişlerdir. Türkler vilayetin yerli sakinidirler.

Gelibolu vilayetinde % 0.5 oranında Çerkes ve Arnavut mevcut olup, bunlar tamamen Türklerle kaynaşmışlardır.

AŞİRETLER

Vilayette göçebelikle yaşayan ahali yoktur. Yalnız takriben bin kadar Çingene vardır ki, bunlar Yaz mevsiminde çerkelerde(su kenarlarında) Kış mevsiminde de köylerde vakit geçirirler. Çingeneler sepetçilik, ızgara, maşa, kalbur vesaire taparak satmakla uğraşırlar.

Bazı zamanlarda yerli halk tarafından "*karakaçan*" denilen Ulah göçbeleri gelirler. Bunlar Kış mevsiminde koyunlarını meralarda otlatarak, Yaz mevsiminde Bulgaristan'a dönerler.

DİL

Kullanılan dil Türkçe'dir. Şive ufak tefek farklarla İstanbul lehçesinin aynısıdır. Pomak evlerinde Bulgarca görüşürler. Bununla beraber kendilerini Türklerden ayrı saymadıklarından Türk dili yavaş yavaş aralarında yayılmaktadır.

Museviler, hanelerinde İspanyolca konuşurlarsa da, genellikle Türkçe'ye hakimdirler.

Ermeniler, evlerinde de Türkçe konuşurlar ve kadınları Ermeni dilini bilmezler. Erkekleri de Ermenice'yi okullarda öğrenmişlerdir. Museviler de son zamanlarda Türkleşmek için büyük bir meyil görülmektedir.

Çocuklarının adına Türk adları koymaya başlamaları da bunun bir delilini teşkil eder.

GIYİM-KUŞAM ŞEKLİ

Tekdüze ve milli bir kıyafet yoktur. Merkezde ve hemen bütün büyük kasabalarda zenginler okur ve yazardır. İstanbul kıyafetini ihmalkar bir şekilde takip ederler. Bir kısmı yakalık ve kravat takmaz.

Musevi ve Ermeniler de tamamen bu kıyafeti giyerler. Musevi kadınları, zengin ve gençlerde daha ziyade olmak üzere, genelde Avrupa kadınları gibi giyinirler. Yalnız şapkaları yoktur. Başları açıktır. Türk kadınları, zengin ve gençlerde daha ziyade olmak üzere, İstanbul kadınlarının elbise giyiş tarzındadır ve genellikle kadınlar siyah çarşaf ve peçe giyerler. Süslenmeyi severler. Elmas, inci ve beşibiryerde takınırlar.

Sahilde gemicilerin önceleri kendilerine özgü camedan ve şalvardan oluşmak üzere seyirlik (gezmelik) kıyafetleri vardı. Bu kıyafet yavaş yavaş ortadan kalkmıştır.

Çiftçiler fes, şalvar ve mintan, ayaklarına yün çorap ve yarım ayakkabı kundura giyerler. Merkezde yeni bir Avrupa tarzı işçi kıyafeti, yani önü ve ardı kapalı ceket ve pantolon, ortaya çıkmaktadır. Yavaş yavaş kasaba sakinlerinin giyim tarzı da servet derecelerine göre uluslararası Avrupa kıyafetine doğru bir değişimi gösteriyor. Genelde gerek şehir ve gerekse köylerde erkekler fes giyerler. Son zamanlarda bazı gençler siyah kuzu derisinden kalpak kullanmaya başlamışlardır. Hocaların kıyafeti Türkiye'nin her tarafında kullanılan kıyafettir. Köylerde erkekler potur, kuşak ve salta giyerler. Ayaklarında Yaz ve Kış mevsiminde yünlü çorap bulunur. Çamurlu havalarda çarık ve iyi havalarda yemeni giyerler. Başlarında püskülsüz fes veya keçe külah bulunur.

Keşan ve İpsala tarafında gençler şapkalarına(serpuşlarına) birer bez bağlarlar. İhtiyarlar hacı sarığı denilen abani sarık sararlar. Kadınlar ferace giyerler. Son zamanlarda bir kısmı çarşaf giymeye başlamıştır. Peçe kullanmazlar. Ev kıyafetleri, fistan ve entaridir. Ayaklarına uzun ve geniş don giyerler. Köylü çocukların ayakları ekseriya çıplak ve kıyafetleri perişandır.

Eceabat kazası tamamen köylü kadınların dokudukları kumaşlardan elbise giyerler Pamuk tarımı bu kazada yaygın olduğundan her evden bir tezgah ve bu kaza köylüleri elbise namına dışarıya hemen on para vermezler. Kadınlar

siyah uzun bir ferace ve başlarına beyaz yemeni örterler. Erkekler şalvar, kırmızı kuşak ve mintan giyerler.

GÜNLÜK YAŞAM KOŞULLARI

Merkezde genellikle buğday ekmeği yerler. Diğer kasabalarda kısmen mısır, arpa ve ihtiyaç zamanlarında kapluca da yenir. Birkaç yıldan bu yana tarım, sanayi ve ticaretin azalması geçim koşullarını da zorlaştırmıştır.

Eceabat kazasında genellikle, diğer kazalarda ise kısmen, “şirlan yağı” (şılın yağı) denilen susam yağı yerler. Sahillerde taze salamura yapılmış sardalye ve daha diğer çeşitli diğer balıklar yenilir. Fasulye, bulgur pilavı ve tarhana fakirlerin başlıca gıdasını oluşturur. Zeytinyağı ve peynir de gıda türündendir.

Köylü yetiştirdiği koyun ve keçisini ve hayvanların süt, yoğurt, peynir ve yağ gibi ürünlerini kasabalıya satar. Kasaba tüccarı da bunları genelde İstanbul’a gönderir.

İŞ KOLLARI

Sahil kesiminde oturan halkın bir kısmı kayıkçılık, gemicilik ve balıkçılıkla uğraşır. Bir kısmı da ticaret, tarım ve sanayi ile meşguldür.

Gemiciler mesleklerinde pek cesur ve muktedir iseler de, son zamanlarda vapurların pek ziyade çoğalması bunların kazancını azaltmıştır. Önceleri Gelibolu gemicileri ticaret amacıyla Malta, Trablusgarp ve hatta Cebelitarık’a kadar giderlermiş, yirmi otuz yıldan beri bu seferleri ancak İzmir ve İstanbul’a kadar uzatmaktadır. Son zamanlarda bazı kayıklara motor koyarak işletmeye başlamışlardır.

Balıkçılık sahil halkının oldukça önemli bir meşgalesini oluşturur. Dalyanlarla, alamana denilen ırgırlarla çok miktarda balık yakalanır. Aynı zamanda bırakma ağlarla sardalye, barbunya ve farklı cinsten balıklar tutarlar.

Gelibolu’nun bilhassa sardalyesi ünlüdür. I.Dünya Savaşı’ndan önce yıllık 162.724 altın kuruşluk 97.968 kıyye balık ticareti yapılıyordu. Şu anda 7.398 kıyye ve 235.802 evrak-ı nakdiye kuruşa düşmüştür.

Mart ayından Temmuz ayı sonuna kadar sardalye, kolyoz çakısına balıklar gelir. Eylül ayı başından itibaren Şubat ayına kadar palamut, torik, lüfer ve kefal avlanır. Sardalye, kolyoz çakısına balıklar tuzlanıp ihraç edilir. Kezalik torikten lakerda yapılarak satışa sunulur. Önceleri kutu sardalyesi üretilirdi.

Deri işlemeciliği de (debbağlık) önemli bir iş koludur. Alışıldığı gibi deriler ilkel yöntemlerle tabaklanır ve pek az miktarda ihraç da yapılır.

Bunlardan başka yerel ihtiyacı temin eden marangozluk, kunduracılık, fırıncı, ateşçi, dülger, saraç, demirci, tenekeci, hamamcı, kahveci, hancı, otelci, berber, yoğurtçu, helvacı, kiremitçi, yelkenci, kalafat ve gemi inşaatçısı vardır.

Tarım gerek kıyı gerekse iç bölgelerde yaşayan halkın başlıca meşgalesidir. Ayrıca ticaretle de meşgul olurlar. Ticaretle özellikle Museviler daha fazla uğraşırlar. Son zamanlarda özellikle doktor, eczacı, dişçi ve avukatlar da kasabalarda sanat icra etmektedirler.

Kasabalarda kadınların uğraşları daha ziyade evlere yöneliktir. Fakir kadınlar tarımla, çapacılıkla geçimlerini temin ederler. Köylüler genellikle çiftçilik ve çobanlıkla uğraşırlar. Köy kadınları dokumacılıkla meşgul olurlar. Özellikle Eceabat kazasının köylü kadınları tamamen pamuk ipliği dokurlar. Ve denilebilir ki, bu kaza halkı elbise için dışarıya on para vermezler. Bu dokumalar kaba olmakla beraber gayet sağlamdır.

AHLAK

I.Dünya Savaşı'na kadar vilayet dahilinde fuhuş yok derecesinde idi. Zührevi hastalıklara hemen hiç tesadüf edilmezdi. I.Dünya Savaşı'ndan beri fuhuşun miktarı artmış ve bu sebeple zührevi hastalıklara da sık tesadüf edilmeye başlanmıştır. Sebebi ise özellikle fakirliktir. Evlilik yaşı belli değildir. Evliler gerek kız gerek erkek pek küçük yaşta evlendirilirler. Şimdi o kadar erken evlilik yapmıyorlar. Birden fazla kadınla evlilik yok gibidir.

I.Dünya Savaşı'ndan önce misafirperverlik gerek köylünün gerek kasabalının pek kutsal bir zevki idi. I.Dünya Savaşı'ndan beri bu güzel adet kaybolmaya başlamıştır. Boşanma önceleri pek nadir idi. I.Dünya Savaşı'ndan beri bu da çoğalmıştır.

Sosyal ahlak nüve halindedir. Yardımlaşma pek azdır. Bu da katılımcı değil, kişiseldir. Olumsuz bir rekabet bütün vilayet halkında geçerlidir. Ve halk birbirlerinin gözünden(göz deymesinden) pek sakınır.

EĞİTİM-ÖĞRETİM

Maalesef eğitim-öğretim pek geridir. Önceleri Gelibolu'da bir Mekteb-i İdadi vardı. Mütarekeden sonra (30 Ekim 1918) bu okul açılmamıştır. Vaktiyle merkez kasabada Türkler için üç resmi ilkokul (iptidai mektep) var

iken, bugün bunların sayısı bire inmiştir. Zorunlu eğitim ne kasabalarda ve ne de köylerde şimdiye kadar uygulanamamıştır.

Okulların sayıca ihtiyaçtan noksan bulunduğu gibi mevcutları da üzerlerine düşen görevi yerine getirmekten pek uzaktır. Bu da mevcut öğretmenlerin görevlerine bağlılık göstermemelerinden ve bunların hakkıyla teftiş edilememesinden ileri gelmektedir. Genelde köylü okuyup yazmaya isteklidir. Ancak bunların isteklerini arttıracak maktadır ve aktif öğretmenlerin yokluğu büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu konuda gösterilecek olan okulların sayısı eğitim-öğretimin ne kadar geri kaldığını açık bir şekilde gösterir.

Özetle denilebilir ki, halkta eğitime rağbet vardır. Ancak bir taraftan öğretmenlerin çoğunun ehliyetsizliği, diğer taraftan halkın fakirliği eğitim-öğretimin geri kalmasının başlıca temel iki sebebini oluşturur. Her yıl bir iki defa programlara uymak için kitap almak zorunda kalan anne-baba fakirliği sebebiyle buna olanak bulamadığı gibi genellikle dul kadın çocukları dışarıda da çalışarak geçimlerini temin etmek zorunda kaldıklarından okula devam edemiyorlar.

GELENEK VE GÖRENEKLER

Yüzyıllardan beri mevcut gelenek ve görenekler son zamanlarda kaybolmaya başlamıştır. Eskiden Yazıcızade Türbesi, Mevlevihane ve diğer büyük tarikatlar ve dergahlar mübarek sayılan günlerde genelde halkın ziyaret yerini oluştururlardı. Zamanla yardımlaşma için zenginler tarafından tesis edilen ve muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan (avarız akçesi) kurumlar da bugün tamamen ortadan kalmıştır.

Sporda çeşitlerinde de gelenekler ortadan kalmış gibidir. Eskiden özellikle Yaz mevsiminde hemen birçok günler pehlivan güreşleri, at yarışları gibi sporlar yapılmış. Bugün bunlar tamamen kalmış ve yerine yenileri almıştır.

Genel olarak şehirlerde ve köylerde kadınların gelenek ve göreneklere daha fazla bağlı oldukları görülmektedir. Evliliği yaygınlaştırmak için hükümetin yürürlüğe koyduğu (Men-i Masarif Kanunu-Düğünün Ağır Masraflarını Engelleme Kanunu) kadınların gelenekçiliği karşısında sonuçsuzluğa mahkum kalmaktadır. Düğünler şu anda pek masraflı ve külfetlidir. Düğünler bir hafta devam eder. Kadınlara ve erkeklere ayrı ayrı ziyafet verilir. Kına geceleri gelin alayları düzenlenir. Oldukça kıymetli nişan takılır. Perşembe günü erkek tarafı büyük bir kalabalık oluştururlar.

Arabalarda kadınlar olduğu halde gelin evine gidip gelini alırlar. Daha sonra güveyinin evinde koltuk töreni düzenlenir. Bu esnada birçok para serpilir. Güvey akşam namazını camide kılar ve ilahilerle evine götürülür.

Zıfaf genellikle Cuma gecesini icra edilir. Kız tarafından evde bir yenge bulunur. Güvey kapıdan içeri girerken sırtına bir iki kuvvetli yumruk vurulur.

SÜNNET DÜĞÜNÜ

Genellikle çocuklar sekiz ile on yaşındayken icra edilir. Sünneti sünnetçiler yaparlar ve kestikten sonra ağaç tozu denilen bir tozu yaranın üstüne ekerler. Sünnet düğününün de masrafları genellikle ağırdır.

Çocuk o gün elmaslarla süslü olduğu halde at üstünde velisinin dostları tarafından çarşı Pazar gezdirilir. Evinin önüne geldiği zaman velisi kendisine bir hane veya bir tarla veya buna emsal bir şey bağışlar. Bununla beraber bu bağışlamanın zamanımızda yasal bir kıymeti yoktur. Daha sonra sünnetçi çocuğu sünnet eder.

Köylerde tepsiyi dolaştırıp hısımlar, akraba ve oradaki topluluktan çevre, gömlek ve para toplar.

OKULA BAŞLAMAK

Çocuğu güzelce giydirirler. Okul çocukları gelir. Bir kızın başına bir şilte ve şiltenin üzerine okuyacağı elif-ba konur. Hoca hanımlar önde olduğu halde ilahilerle okula götürürler.

Çocuk derse başlar. Diğer çocuklara şeker ve simit dağıtılır veyahut lokum ve aşure yedirilir.

ZİYARET VE TOPLANMA YERLERİ

Kadınlar yılın belirli zamanlarında farklı yerlerde toplanırlar. Merkezde İlkbahar mevsiminde Namazgah denilen deniz kenarında bir yere giderler. Mayıs ayında Hasan-Hüseyin denilen, kasabanın doğusunda denizi gören bir yerde akşamları toplanırlar. Sonbahar mevsiminde özellikle üzüm zamanı her Cuma günü arabalarla kasabanın kuzeybatısındaki Havuzlar denilen yerde bir araya gelirler. Bu yer kadınların başlıca eğlence yerini oluşturur. Birkaç Cuma dört-beş yüz araba Havuzlar denilen yerde veya civarındaki bağlarda toplanır. Geri dönüş karanlıktan bir iki saat sonra olur. Arabalar bir yönde hareket ederken genç erkekler arabaların etrafında yay veya atlı olarak onlara eşlik ederler. Mahyalar yakılır, şarkılar söylenir.

Erkeklerin toplanma yeri kahvehanelerdir. Bu kahvehaneler genellikle yıkılmaya yüz tutmuş ahşap kulübelerdir. Halk buralarda iskambil veya tavla oynamak veyahut konuşmakla zaman geçirirler. Gelibolu'da birçok defa kulüp açılmasına teşebbüs edilmiş ve hepsi de başarısızlığa uğramıştır.

KÖY DÜĞÜNLERİ

Köylüler de şehirliler gibi icra ederler. Bir köyden diğer köye kız aldıkları zaman gelini ata bindirirler. Geceleri erkekler meşalelerle bütün evleri gezerler. Mevsimine göre evlerde ceviz, badem, armut kurusu gibi yemiş toplarlar, oynarlar.

Oyun sırasında düğün sahibinden ne isterlerse düğün sahibi bunu bulmaya mecburdur.

KIZ KAÇIRMA

Anadolu'da olduğu gibi Gelibolu vilayetinde kızın arzusuna rağmen kız kaçırmak yok gibidir. Kız delikanlıyı istediği halde anne-babasının iznine rağmen kaçabilir. Bununla beraber bu nicelik ayıplanır. Bu çeşit kız kaçırmalar genellikle düğün masrafını tedarikten aciz kalan delikanlılar tarafından icra edilir.

Museviler ve Ermeniler evlilik sırasında kız tarafı drahoma denilen bir ücreti erkek tarafına verirler. Bu milletlerde evlilik gençlerin birbirlerini görüp beğenmeleriyle meydana gelir. Bununla beraber bunlarda da anne-babanın rolü önemlidir. Musevilerde kızla delikanlı arasında sevişme kabilinden bir halin olduğunu hisseden kızın anne-babası delikanlının babasına kızını vermek niyetinde olduğunu bildirir.

Ermenilerde ise delikanlının babası taliptir. Bunları düğün törenleri kilise ve havrada gelin ve güveyin huzurunda icra edilir. Her iki millette de doğum Türk ebeleri aracılığıyla yapılır. Ermenilerde dinsel tutuculuk o kadar şiddetli değildir. Kiliseye pek devam etmezler. Museviler sürekli ve düzenli olarak havraya giderler.

BATIL İNANÇLAR

Ölümlere ve mezarlıklara zahiren saygı gösterilmektedir. Şu anda mezarların etrafı duvarsızdır ve mezarlıklar genellikle halkın güzergahını teşkil eder. Hatta bazen eşek ve keçi gibi hayvanları buralarda otlattıkları görülür. Bu da gösterir ki, eski İslam kurumları inanç zayıflığından dolayı ihmal ve lakaytlık yüzünden yıkılmaya yüz tutmuştur. Buna karşılık daha eski zamanların ölü dininden kalmış eserler henüz yarı yarıya varlıklarını

sürdürmektedirler. Bazen ölüleri hortlak, kara gonculuz veya Çarşamba karısı şeklinde hayal eden, bunların özellikle geceleri dolaştığını farz eden bir inanış vardır. Böyle bir serseri şahsiyet ortaya çıkarıp yaşayanlara zarar vermekle ölmüş ruhların varlığı düşüncesi eski Yunan ve Romalılarda vardı. Bu inanışın Türklere Hıristiyanlardan geçmiş olması olasıdır. Bundan başka meşhurlardan sayılan bazı ölülere her gece mum yakmak, hastalara şifa verdiğini farz edip türbe parmaklıklarına bez bağlamak gibi inanışlar da vardır.

Gelibolu halkı memleketin ilk fatihlerine hemen genellikle veli sıfatını yakıştırırlar. O kadar ki, Gelibolu'nun her tarafının evliya ile dolu olduğu kabul edilir. Bundan dolayı yukarıda ifade edildiği gibi bugün velilerin bile mezarları bile harabeye dönüşmeye başlamıştır. Ölüleri yaramaz çocukları uslandırmak için Fenerli Sinan denilen ve kırk üzüm koyup her gün bir tanesini yemekle uslandırdığı kabul edilen velini bile mezarı harabedir.

Animizm inancının kalıntısı olarak bazı taşlara kutsallık izafe edildiği de görülür. Merkezde bir taş vardır ki, buna bir derviş bastığı için ayak şeklini aldığı rivayet ediliyor. Animizmin İslami bir şekil aldığını gösteren bu çeşit efsaneler eski zaman dinlerinin artık bu halkta gölge fikirler halinde kaldığını, itikatların tamamen kaybolacağını gösterir. Bir muradın olması için ermişlere mum veya kurban adamak gibi gelenekler mevcuttur.

İslamiyet'in yasakladığı bu gibi inanışların ya İslamiyet'ten önceki dinlere inanan atalardan veyahut komşu halklardan geçtiği şüphesizdir. Uzun süre kaybolanların gelmesi için Alaaddin Kalfa denilen zatın mezarına sabah namazında önce birer birer okunmuş bin bir buğday tanesi serpilir. Bu buğdayları kuşlar yerler.

BÜYÜCÜLÜK, TEKİNSİZLİK, CİN, PERİ

İlk dönemler animizm ve fetişizmin artıkları olarak Gelibolu halkında ve özellikle kadınlar arasında büyücülüğün özel bir yeri vardır. Fakat bu da dinin etkisi altına girmiş ve halkın inanışına göre az çok dinsel bir şekil almıştır. Ancak Gelibolu'da bunun etkisi de Anadolu Türklerinde olduğundan daha azdır.

Büyücülük ilkel toplumlarda halkın felsefesi demektir. Gelibolu halkında ise bu ilkel felsefe din ile karışmıştır. Hayatın güçlüklerini basit mantık ile halledemeyen ve dinin emirleri ile de bu sorunlarının içinden çıkamayan insan, büyücülük gibi araçlara başvurmak zorunda kalmıştır. Örneğin; bir malı kaybolup da özel veya resmi incelemeyle tekrar eline geçiremeyen bir

zavallı son bir ümitle bakıcıya başvurmak zorunda kalır. Bakıcılar ancak bu zamanda özel bir önem kazanırlar. Bunun dışında büyücülere iyi gözle bakılmaz.

En ziyade; 1.Kocasının karısını sevmesi için, 2.Kocasını başka sevdiği kadından soğutmak için, 3.Çocuk yapmak için, 4.Kıskançlık olması için, 5.Kadını kocasından boşatmak için, 6.Fena huylu bir erkek veya kadının huyunu değiştirmek için, 7.Cin çarpmasından kurtulmak gibi konularda büyü yapılır. Ve bu esnada büyücü sabunu okur. Sabun kuyuda eridikçe büyü yapılan kişi de erimeye devam eder. Ve nihayet ölür, zannedilir.

CİN

Cin genellikle erkek gibi, peri ise güzel bir kız gibi hayal edilir. Cin korkutur ve çarpar. Peri ise şen ve oynaktır. Tekin demek, bir çeşit uğurlu demektir. “Falan adam veya falan yer tekin değildir” denilir.

Ateşe pislik atmak iyi değildir. Bu keyfiyette eski ateşperestlik kutsal ateş dininden kalmış bir adet olsa gerektir. Uzak yola giden yolcunun arkasından çabuk gelsin diye su dökülür. Tırnaklar Çarşamba günü kesilirse zenginliği çağırır. Pazar günleri kesilirse hediye gelir. Ayın Çarşambası ve Salı günü uğursuzdur.

Çamaşır yıkamak ve tahta silmek gibi ev işler tercihen Pazartesi günü ve Perşembe günleri yapılır. Cuma namazından sonra ortalığı süpürmek uygun değildir. Güvercin ve leylek öldürmek iyi sayılmadığı gibi kuğu kuşunun ötmesi de kötü habere delalet eder.

Bununla beraber bu inanışlar genelleştirilemeyeceğinden uygulamada etkili değildirler ve bütün bunlar animizmin artıklarıdır. Bu çeşit inanışların bir kısmının yabancı milletlerden geçmiş olması da pek olasıdır.

BÜYÜ BOZMAK

Bir insan ayağının altına katran sürerse büyü tutmaz. Eşler arasında ayrılık olursa “*Zuyyine linnasi hubbu’ş-şehavati*” yetmiş kere okunmakla ortadan kalkar. Karı-koca arasındaki soğukluğa karşı “*ya mani*” birçok kere okunur. Bütün hummalı hastalıklara humma veya pünte(?) denilir. Bunları terletmekle tedavi etmeye çalışırlar. Kabakulak bazı ocaklara okutturulur. Birçok hastalıklara da yılancık ismi verilir. Ve bunlara yılancık taşı yapıştırılır. Sıtma bağlamak, korkuluk almak gibi adetler de vardır. Korkuluk almak için kurşun döktürülür. Yahut ayaklarından asılır. Nazar değmesin diye mavi boncuk veya sarımsak asarlar. Büyü tutmasın diye

kapılara tavşan kafası asarlar. Bel ağrısına kuyruk kaçmış derler. Ve parmakla kaldırırlar. Genellikle karın ağrıları göbek düşmüş olarak isimlendirilir. Ve göbeği kaldırılır. Yeniden bir hane yapıp bitirmek pek uğurlu değildir. Ölümü çağırıştırır. Hanenin hiç olmazsa bir tarafının boyasını tamamlamadan bırakırlar. Bu inanışın eski yörüklerden kaldığı söylenebilir.

HALKIN TIBBA KARŞI TUTUMU

Halkın aklı gözünde olduğu için doktorda görülecek faydanın pek bariz olması gerekir. Bunun için cerrahi gibi kesip atan tıp dallarına halkın daha çok itimadı vardır. Halkı doktorlara başvurmadan alıkoyan sebeplerin biri de paradır. Doktora ve eczaneye verilecek parayı düşününce genellikle kocakarı ilacı denilen yöntemlere başvururlar.

Tedavilerin ücretsiz yapıldığı sıralar rağbetin arttığı görülmektedir. Bununla beraber humma, tifo, frengi gibi tedavisi uzun süren hastalıklarda doktordan uzaklaşmaya bir sebep teşkil eder. Halk genellikle hemen pek çabuk iyi olmayı istediklerinden öyle uzun uzadıya ücretsiz bile olsa tedaviye devam etmezler. Buna rağmen son zamanlarda doktorun kudretli tesirini halkın önemli bir kısmı anlamaya başlamıştır.

TEMİZLİĞE UYMAK

Kasaba evlerinde temizlik ve düzene uyulur. Belediyelere ilgisiz olduğundan mahalle araları çöple doludur. Köylü daha az temizdir. Bütün rençper ve köylü evlerinde bir yıllık yiyecekleri kavun, karpuz, üzüm gibi meyveleri evlerinde bulundurduklarından bunlarda temizliğe olanak yoktur.

HALK SAĞLIĞI

Gelibolu, Eceabat, Şarköy ve kısmen de Keşan ve İpsala kazaları halkı oldukça sağlam bünyelidirler. Keşan'ın ve İpsala'nın mezra kısmıyla bütün Enez kazası halkı, hemen daima sıtmanın tehdidi altında yaşadıklarından büyük dalaklı ve cılızdır. Gelibolu vilayetinde eskiden meşhur pehlivanlar yetişirmiş, halihazırda bunlar yok gibidir.

Sosyal coğrafya kısmını tamamlamak üzere din ve insan zekasının büyük eserlerinden (güzel sanatlar ve felsefe) ile insan katılımının iki büyük eseri aile ve insanlığın çalışmasını içeren (tarımsal sanayi ve ticareti) incelemek gerekir. Gelibolu halkının halihazırdaki düşünce dünyası geçen yüzyılın tasavvufa dayanan kanaatkarlığı ve tevekkül etme felsefesi ile çağdaş hayat zevki ve zamanımızın mücadeleci sosyalist felsefesinin bir karışımından

ibarettir. Bu karışımı oluşturan bu üç çeşit felsefe açık ve bariz değildir ve ortada görülen düşünceler bir çalkantı ve karışıklıktan ibarettir. Geçmiş zamanların kuru ve yanlış mantığı ile temiz bir ahlak, diğer taraftan geçmişe tamamen bağlı kalıp yeni tecrübeleri inkar eden bir yaşam tarzıyla özellikle zamanımızın daha az heyecan taşıyan maddi felsefesinin bu durumu halkı tereddütlü ve karamsar kılmaktadır. Düşünen dua ve niyaz eden aynı düşünce ve aynı kalp olduğuna göre bu düşünce ve kalbin ortaya koyduğu eserler de aynıdır. Zamanımızda, eski zamanların inanışları değişikliğe uğrayarak adeta yalnız dinsel merasim haline dönüşmüş gibidir. Erkeklerin bir kısmı itikatsızdır denilebilir. Güzel sanatlar adına söylenecek hiçbir şey kalmamıştır. Hatta son tahrip devresinde atalarımızın bıraktığı güzel eserler de (anıtlar) mahvolmuştur. Felsefenin ilkel ve kahve köşelerine has bir hal alması bir spekülasyondan ibarettir. Bütün vilayette ne genel ne de özel bir kütüphane, ne bir toplantı salonu, ne bir kıraathane, ne okunacak bir kitap, ne de bir dergi mevcut değildir. Genellikle okunan gazete Karagöz gazetesidir.

Zamanımızdaki bu düşünce fakirliği geçmişte görülmediği gibi şüphesiz gelecekte de görülmeyecektir. Geçmişteki düşüncelerini yıkıp yenisini yapmak için kendisine yol aramakta olan bu halk, şüphesiz gelecekte his haline çevireceği düşünceleri arayıp bulacaktır. Aklın bu üç büyük eseri bugün arz edilen şekilde bulunduğu gibi insanlığın katılımının iki büyük eseri olan (aile ve hükümet) aynı esaslara tabi olma zaruretinde olduğundan, bunlar hakkındaki anlayış tarzı da şekilden ibarettir. Gelibolu'daki eski Türk ailesi anne ve babaya boyun eğme esası üzerine kurulmuştu. Zamanımızda bu boyun eğme hissi özellikle şehirlerde daha ziyade yok olmakta ve şefkat esasına dayalı aileler ise henüz oluşmamaktadır.

Eski sosyal bağları kopararak yerine yenisin koyamayan bu halkta boşanma olayları doğaldır ki, eskisine oranla kabul edilemeyecek derecede arttırmıştır. Boyun eğme esasına dayalı terbiye yıkılmış ve yerine bir başka usulde bir terbiye yerine koyulamamıştır.

Evde çocuğun yararına olmayıp anne ve babanın öfkesi yatıştırmaya ve dayak esasına dayalı bir terbiye alan çocuk, şayet okula giderse yine hiçbir esasa dayalı olmayan ve çeşitli öğretmenlerin çeşitli zamanlardaki ekseriye birbirine uymaz heyecan ve çarpıntılardan oluşan terbiyesini almaktadır. Bu suretle büyüyen çocukta, ne anne babaya saygı, ne arkadaşlarına sevgi, ne de zayıflara karşı şefkat hisleri mevcuttur. Bugün tesadüfen bir şey öğrenen çocuk, yarın tamamen öğrendiğinin tam aksine bir fiili görmekte ve gelecek için çizeceği yolu şaşırılmaktadır. İnsanlığın ikinci eseri olan hükümete karşı

bu halkın durumu önceleri derin bir saygıdan ibaret iken, hükümet yürütme görevi kendisine verildiğinden beri görgüsüzlük ve bilgisizlik etkisiyle ne yapacağını şaşırması gibidir.

Yüzyıllarca idare edilmeye alışıp, bu defa idare etmeye davet edilince bu tarzda bir düşünceyi sahiplenmemiş ve henüz buna hazırlanmamış olan halk, şimdi hükümete karşı bazen saygılı, bazen sitem eden, bazen aşırı derecede cesur, rüzgarın esintisine göre her türlü etkiye açık bir surette hareket etmektedir.

Bununla beraber pek canı yandığı Yunan istilasından dolayı hükümete karşı genelde müteşekkir ve gelecekte anlaşılmaz şüphelerle doludur.

İnsanlığın çalışmasının üç eseri olan tarımsal sanayi ve ticarete gelince; vaktiyle Gelibolu halkı bu üç çalışma kolunda günümüz uygarlığının erişebileceği seviyeye yaklaşmıştır.

Gelibolu kasabası eskiden şimdikininki iki, üç katı büyüklükte imiş. Evliya Çelebi zamanında dokuz yüz dükkan varmış. Gerçekte yaşlılar, şehirde eskiden beri birçok sanayinin mevcut olduğunu ve şu anda kasabaya iki kilometre uzaklıktaki ovaların zamanında şehrin mahallelerini oluşturduğunu söylemektedirler. Buna delil olmak üzere şehre birkaç yüz metre mesafedeki Hamzabey Hamamı'nın enkazını gördüklerini beyan ederler.

Yine yaşlılar eski bereketin kalmadığını söyleyerek zamanımızın tarımsal üretiminden memnun değillerdir.

Vaktiyle yüksek bir seviyeye ulaşan bu üç eser, imparatorluğun çöküş devrinde Gelibolu topraklarında gerçekleşmiş savaşlar nedeniyle çok kötü bir duruma gelmiştir. Memleketimizin her tarafından olduğu gibi eskiden yeniye geçmekte olan bu devrede *“komşuya gelen zararın kendisine demek olduğu”* henüz anlaşılammıştır. Bugün ne İslamiyetin emrettiği, ne de sosyoloji dünyasının yardım çağrısı düşünce ve kalplerde samimi bir yansıma bulamıyor. Bununla beraber bazı aydın gençlerin bu yüce çağrıları anlamaya başladıkları takdirle görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

HASTANE VE DISPANSERLER

Özel İdare tarafından yirmi yataklı bir hastane açılmıştır. Gelibolu'da belediye tarafından daha sonra bir dispanser açılmıştır. Bunlardan başka Gelibolu vilayetinde ne resmi ne de özel hasta kabul eden bir kurum yoktur.

ECZANELER

Bütün vilayette Gelibolu'da ve Keşan'da birer eczane vardır. Keşan eczanesi belediyeye aittir. Bütün kasabalarda belediyeler tarafından birer eczane açılmasına çalışılmaktadır.

KARANTİNA BİNASI

Merkez vilayette bir karantina vardır. Karantina binası sahilde hükümete ait güzel bir binadır.

OKULLAR VE EĞİTİMCİLER

Şarköy kazasında kız ve erkeklere mahsus olmak üzere üç okul vardır. Eceabat kazasında birer dershaneli eğitim şekli iptidai usulünde altı adet köy okulu vardır. Enez kazasında her köyde bir köy okulu ve merkez kazada da bir iptidai erkek okulu mevcuttur. İpsala'da merkezde altı dershaneli bir iptidai diğer üç köyde yalnız birer öğretmenleri bulunan üç okul vardır. Keşan kazasında sekiz resmi ve her köyde özel birer öğretmenli iptidai okullar mevcuttur.

Merkezde altışar dershaneli bir erkek, bir kız numune okulu vardır. Bundan başka bir de resmi anaokulu mevcuttur. Merkeze bağlı Burhanlı köyünde bir öğretmenli resmi bir okul vardır. Gelibolu'da bunlardan başka birer öğretmenli özel iki okul ve köylerde de yine özel birer okul mevcuttur. Resmi okullarda Milli Eğitim Bakanlığı'nca düzenlenen programlara uygun olarak eğitim yapılmaktadır. Özel okullarda ise gerek öğretmenlerin çok azlığından ve gerekse mevcut öğretmenlerin bilgi seviyelerinin eksikliğinden program uygulanamamaktadır. Okulların hemen hiç birisi okul olarak inşa edilmemiştir. Eğitim araç ve gereçleri yoktur.

Gelibolu kasabasında Musevilerin altı dershaneli erkek ve kızlara mahsus birer okulları vardır. Müdürleri Alyans-ı İsrailiyye tarafından atanır. Ve bu dernek okula parasal yardımda bulunur. Musevi okulunda Türkçe, İbranice ve Fransızca eğitim yapılmaktadır. Bunlardan başka Fransız Assonisit

Rahiplerinin açtığı erkek ve kızlara mahsus bir okul mevcuttur. Önceleri bu okulun öğrencisi pek fazla idi. Hıristiyanların azalması ile birlikte öğrenci de azalmıştır.

Gelibolu'da halk genelde çocuklarını okutmak ister. Bununla beraber bir kısım halk yeni usul denilen Milli Eğitim Bakanlığı'nca düzenlenen programlara o kadar meyilli değildir. Bir kısmı da memurların yaşam koşullarındaki sıkıntıları ve başarısızlıkları görerek pek fazla eğitime gerek olmadığını düşünmektedir. İşte bu değerlendirmeye istinaden bundan tahminen on yıl önce İstanbul Mekatib-i Aliyesi'nde (İstanbul Yüksek Okulu'nda) vilayete mensup yüzden fazla öğrenci eğitim görmekte iken bugün bir kişi bile yoktur. Önceleri Gelibolu'da beş sınıflı bir lise (İdadi Mektebi) vardı. Bugün bu okul kapalıdır. Kaza merkezlerindeki okullar az çok sağlıklı koşullara sahiptir. Fakat köy okulları bu koşullara sahip olmaktan çok uzaktır. Şu an bu okulların gerek binaları ve gerek eğitim yöntemlerine yönelik bir ıslah hareketi gözlemlenmemektedir.

MEDRESELER

Merkezde ve genellikle kaza merkezlerinde önceleri çok medrese vardı. Bugün bunlar tamamen kapalıdır.

HANLAR, OTELER, HAMAMLAR

Merkeze sağlık koşullarına uygun üç otel, dört han ve şu an birisi kapalı üç hamam vardır. On iki sene önce yedi hamam vardı. Meydana gelen depremde dört tanesi yıkılmış ve bugün bunlar yeniden faaliyete geçirilememiştir.

Mevcut hamamlar oldukça güzel ve temizdir. Şarköy'de Vakıflara ait hamam, Eceabat'ta iki terk edilmiş ve üçü işletilmekte olan beş hamam vardır. Enez ve İpsala kazalarında han, hamam ve otel yoktur. Keşan'da otel olmayıp, köylerdekiyle birlikte yedi han vardır. Hamam yoktur.

FABRİKALAR

Gelibolu'da buharla çalışan iki büyük ve gazla çalışan üç küçük un fabrikası ve üç adet susamyağı fabrikası, bir gazoz imalathanesi, bir pamuk çiyder fabrikası vardır. Bugün atıl ve terk edilmiş bir un fabrikasından başkası işlemektedir.

Şarköy'de buharla, diğerleri gazla çalışan üç un fabrikası, İpsala'da ikisi faaliyette olmak üzere üç un fabrikası, Keşan'da merkezde iki, nahiyelerde

üç un fabrikası mevcuttur. Bunlardan başka hemen her köyde yel değirmenleri vardır.

BİNALARIN MİMARİ TARZI

Genelde mesken ahşap, üzerleri kiremitle örtülüdür. Eskiden yalnız cami, medrese ve hamamlar kargir olarak inşa edilirmiş. Zamanımızda tedricen kargir inşaata doğru bir yönelme olmaktadır. Genellikle evler ancak bir nesil devam edecek tarzda inşa olunmaktadır. Ve bütün bunların yanında çağdaş yöntemlerle yapılmış binalar yoktur.

Eskiden evler hane altı (hanay alını) denilen tarza inşa olunuyor idi. Bu kısmın zamanımızda hiçbir görevi yoktur. Önceleri düğün gibi toplantılarda halkı bir yere toplamak gibi bir görevi yerine getirmek için ve sokak kapısından giren erkeklerin hemen içeride kadınları görmemesi için bu tarzın kabul edilmiş olması anlaşılmaktadır. Evler sokağa bakar. Pencere çöktür. Türk evleri kafeslidir. Tuvaletler alaturkadır. Şehirlerde evin içinde, köylerde ise bahçededir. Şehirlerde evler iki katlı veya tek katlıdır. Köylerde ise hemen genellikle bir katlı olup yükseklikleri pek azdır. Merkezde sağlık koşullarını içeren ve ekonomik açıdan daha elverişli yeni evler yapılmaktadır. Belirtmeye değer bir başka husus da yalnız İpsala'da Sultan II.Murat zamanında yapılan ve onun ismini taşıyan cami ile Alaca Mustafa Paşa Camii ve yalnız harabeleri ayakta olan Hüsrev Kahya İmareti ve merkezde Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan bugün kısmen harap ve metruk Mesih Paşa Camii ile Yazıcızade Mehmet Efendi, Sinan Paşa ve Hallacı Mansur Türbeleri, Paşa Hamamı, Kasap Hamamı, İbni Adil Mescidi mimari açıdan özel bir değere sahiptir.

HALKA AÇIK MEKANLAR

Gelibolu'da on iki yıl önce meydana gelen depremden önce şehrin merkezinde ve merkeze hakim küçük bir tepe üzerinde çam ağaçları arasında hükümet binası, belediye dairesi, lise binası, telgrafhane, saat kulesi, hapishane, adliye dairesi gibi gayet güzel resmi mekan mevcut idi. Bunların bir kısmı depremde yıkılmış, hükümet binası İngilizler tarafından yakılmıştır.

Yeniden bir jandarma dairesi inşa edilmiş olup, bugün valilik makamı, daire-i askeriye denilen bütün bir binaya nakledilmiştir. Belediye binası inşa olunmaktadır. Reji dairesi gayet büyük ve güzel bir binadır. Kazalarda dikkat çeken kamu binası yoktur.

ŞEHİRLER VE KÖYLERİN DURUMU

Gelibolu kasabası, Gelibolu yarımadası üzerinde Çanakkale Boğazı sahilinde güneydoğuya hakimdir. Birer kilometrekare genişliğinde ortaçağda yapılmış on-on beş tona kadar gemileri barındıran iki suni limanı vardır. Bundan başka lodos ve poyraza karşı korunaklı birer doğal limanı vardır.

Sahilde “*fener-namazgah*” denilen ve denizin dibine kadar değen ve denizden on beş metre yüksekliğinde Marmara Denizi ve Boğaza hakim ve şairane hisleri okşayan bir yer vardır. Bu şairane manzara Namık Kemal Bey’i, büyük edip ve şairleri Gelibolu’yu konu alan şiiirler yazmaya sevk etmiştir.

Gelibolu kasabası pek eski zamanlarda inşa olunmuştur. Gelibolu’nun isimlendirilmesi hakkında üç faraziye vardır.

Birincisi; Galipoli, “*Gal ülkesi*” anlamına verilmiş bir isimdir. Eski zamanlarda Galvaların Anadolu’ya kadar istila sahalarını genişlettikleri ve bu sırada şehrin Galvalar tarafından kurulduğu ileri sürülmektedir. Bir kısım Fransızlar, Gelibolu halkının birçok gelenek ve göreneğinin Galvalara benzediğini belirterek ileri sürerler.

İkincisi; Rumen “*güzel ülke*” anlamında olan Galapoli’dir. Ve kasaba güya Yunanlılar tarafından kurulmuştur.

Üçüncüsü; “*yel bol*” (rüzgarı bol)’dan değişime uğrayarak Gelibolu denilmiştir ki, Türkler tarafından tesis ve isim verildiğini ispat eder. Gerçekte Gelibolu pek rüzgarlı bir yerdir. Denilebilir ki, Gelibolu kadar rüzgarlı bir yere rastlamak pek nadirdir.

Eski Trakya halkının Türk olduğu son incelemelerden anlaşıldığına göre Gelibolu halkının da eskiden Türk olduğu tahmin olunabilir. Fakat kurbağa gibi suyu pek seven Yunanlıların, Türklerin bir an zaafından yarımadaı ele geçirdikleri ve Gelibolu yarımadasına yerleştikleri ve burası için Trakyalılar ile Yunanlıların daima mücadele ettikleri anlaşılır. Perikles, Trakyalıların saldırısından korunmak için yarımadaıya bin askerle bir donanma gönderip, Trakyalıları yarımadaıdan çıkarmak ve saldırılarının tekrarına engel olmak üzere şimdiki Eksamil denilen dar berzahta Marmara’dan Saros körfezine kadar bir sur inşa ettirmiştir. Daha sonra bu suru Bizanslılar tamir ettirmişlerdir. Bugün bu surdan eser görülmemektedir. Evliya Çelebi, Gelibolu yarımadasından bahsederken “*Halkına Ece kavmi derler ki, ne Çıtak ne Yörük, ne de tamamıyla Türk’tür. Başlangıçta Anadolu’dan Rum’a gelip yeni halkla karıştıklarından kendilerine özgü bazı tabirleri vardır:*

“Çömerdim kaldım derler ki, bakakaldım demektir” diyor. “Keremlice derler ki, iyilik edici demektir” Zamanımızda bunlar benzer tabirler yoktur. Ve şive hemen tamamen İstanbul şivesidir. Bu halkın Orhan Bey’in oğlu Gazi Süleyman ile birlikte Anadolu’dan geldiği ve Evliya Çelebi’nin dediği gibi, çeşitli ırklarla kaynaşarak tarihi bir Türk ırkı meydana getirdiği muhakkaktır. Buranın halkı, Anadolu sahil kasabaları halkının özelliklerini ve huylarını gösterir. Bunlar Orta Anadolu’nun ağır ve batıl etkileri olmasına rağmen genelde sahil halkı gibi daha zeki ve daha etkili tesirlidir. Yaşamı daha ziyade neşeli ve iyilik yönünde anlarlar. Yine Evliya Çelebi, Gelibolu’nun büyük kalesinden bahsediyor. Bugün bu kaleden hiçbir eser kalmamıştır. Yalnız iki limanın birleştiği Boğaza yakın yerde bugün halkın zindan dedikleri büyük, kargir harap ve terk edilmiş bir bina vardır. Bunun zamanında denizcilere işaret kulesi ve görevi yerine getirdiği yine Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde yer almaktadır. Bu Seyahatname’ye göre; kasabada vaktiyle dokuz yüz dükkan varmış. Şehirdeki yaşlılar da Gelibolu’nun vaktiyle çok büyük olduğunu ve şehirde çeşitli sanayi mevcut olduğunu rivayet ediyorlar. Bugün o eski sanayi kısmen ortadan kalkmıştır. Meydana gelen deprem, yangınlar ve bombardıman dolayısıyla Gelibolu kasabası bir harabe halini almıştır.

Eceabat(Maydos) kasabası yine yarımada üzerinde ve Çanakkale Boğazı’na hakimdir. Lodos rüzgarına karşı doğal bir limanı vardır. Bu kasaba I.Dünya Savaşı’ndaki bombardıman tesiriyle tamamen harap olmuştur.

Şarköy, Marmara sahilindedir. Gerek kuzey ve gerekse güney rüzgarlarına karşı korunaklıdır. Bir limanı yoktur. Bu kasaba 1911(1327) depreminde hemen tamamen yanmış ve yıkılmıştır. Keşan kasabası da Balkan Savaşı’ndan beri tekrar eden istilalar dolayısıyla harap olmuştur. Keşan ağaçsız, taşlık bir ova üzerine kurulmuştur. Yazın fazla sıcak olduğu kadar, Kış mevsiminde de kuzey rüzgarlarına açık olduğundan fazla kuru soğuk yapar. Enez kasabası, Saros körfezi sahilinden iki kilometre içeride Meriç nehri kenarında bataklıklarla kaplı olduğundan havası kötü ve pek ziyade sıtmalıdır. Vaktiyle bu kasabanın da kale muhafızı varmış.

İpsala kasabası da ova üzerindedir. Meriç nehrinin kuraklığından meydana gelen bataklıklardan bu kasaba da etkilenir ve halkı vaktiyle pehlivanlıkta şöhretli iken bugün çöküntüye doğru gitmektedir. Yarımada ile Şarköy kazasındaki köyler genellikle saf hava ve sudan yararlanmaktadır. Keşan’ın bir kısım köyleri ile İpsala ve Enez köyleri ise daima sıtmanın tehdidindedir.

Köyler genellikle toplu haldedir. Tepelerde, dağ eteklerinde köyler olduğu gibi vadilerde ve ta yanına gelmeden görülmeyen köyler vardır. Bu köylerin vaktiyle korsan ve eşkıya korkusundan bunlara görünmemek kaygısıyla böyle gizli mahallerde kurulduğu anlaşılmaktadır. Enez kasabesindeki köyler sazlarla gizlidir.

TUVALETLERİN ŞEKLİ

Kasabalarda genellikle tuvaletler ev içinde Türk tarzındadır. Köylerde ise, bahçededir. Gelibolu kasabasında kısmen kanalizasyon vardır. Diğerleri genellikle bahçeye açılan çukura atılır. Bu çukurları birkaç senede bir defa temizlerler.

MEZARLIKLAR

Kasabaların güzel ve havadar mahalleri eskiden beri ölmüşlere tahsis edilip mezarlık yapılmıştır. Ayrıca sokak aralarında da on beş-yirmi mezarı içeren küçük mezarlıklar mevcut olduğu gibi bir veya iki kişiden ibaret mezarlıklar da vardır. Bugün küçük mezarlıklara kimse gömülmeyip yalnız Yazıcızade Mezarlığı ile Alaaddin Kalfa Mezarlığı denilen mezarlıklarda ölümler defnedilmektedir.

Bununla beraber Yazıcızade Mezarlığı şehir içinde olduğundan, buraya ölümlerin defnine engel olmaya çalışılmaktadır.

BATAKLIKLARIN GENİŞLİĞİ, YERİ, OLUŞUM SEBEPLERİ VE KURUTULMASI

Birinci kısımda bu konuya ait ayrıntı verildiğinden tekrarından kaçınılmıştır.

İÇİLEN SULAR VE ISLAH ŞEKİLLERİ

Gelibolu kasabasında kullanılan su, kaynak suyudur. Bu su, Saros körfezine takriben iki kilometre uzaklıkta bir vadide üç kaynaktan çıkmaktadır. Kaynaklardan birisinde sorunlar görülmüştür. Eskiden beri bu su künkler aracılığıyla Gelibolu'ya ulaştırılmıştır. Yirmi yıl önce yolların bozulmasından dolayı yeniden kaynaktan itibaren demir borularla Gelibolu'ya akıttırılmıştır.

Kaynak civarında insan ve hayvan dolaşmadığından su aracılığıyla bulaşan hastalıklara Gelibolu'da hemen hiç rastlanılmaz. Bu suyun analizlerine ait raporlar mevcut değilse de, kireci pek fazla olduğu söylenebilir.

Bundan başka Gelibolu'da ikincil derecede daha bir takım kaynak suları mevcut olduğu gibi kuyu suları da kullanılır. Diğer kasabalarda su yatakları bozuk olduğu gibi bir kısmında kaynak suyu bulunmayıp tamamen kuyu sularını kullanmaktadırlar.

BEŞİNCİ KISIM

GÖRÜLEN HASTALIKLAR VE BELEDİYE

Güşa-Guatr: Önceleri bu hastalığa Gelibolu kasabasında hiç rastlanmıyordu. Son zamanlarda birkaç genç kız ve genç kadında görülmüştür. Evvelce bu hastalığa tesadüf edilmezken son zamanlarda görülmesi yirmi sene önce yeniden inşa edilen suyollarına atıf yapılabilir.

Yirmi sene önce su kaynaklarının bozukluğundan dolayı bir kaynaktan hiç su gelmiyormuş. Bilahare ilave edilen bu kaynak suyunun guatra sebep olması pek ziyade olasıdır. Bu hastalığa yalnız genç kız ve kadınlarda rastlanmış olması, şimdiye kadar bir erkekte görülmemesi, ayrıca bilimsel bir incelemeye tutulmasını gerektirir. Hastalık Gelibolu halkını oluşturan Türk ve Musevilerde nüfus nispeti üzerinde görülmüştür.

BÜU, BÜĞÜ

Örümcek sınıfından bir hayvandır. Yalnız sırtı daha yuvarlak ve kamburudur. Yaz mevsiminde kırlarda özellikle burçak tarlasında bulunur. Bu hayvan İtalya'da Tarent (Toronto) şehri civarında çok bulunduğu için kendisine Latince "*Torantol*" ismi verilmiştir. Genelde Gelibolu vilayetinde vardır. Aydın ve Denizli havalisinde de bulunur. Genellikle rençperleri sokar. Soktuğu zaman şiddetli ateş ve üşüme ve genel üşüme, titreme ile şişme belirtileri gösterir. Sokulan yerin etrafında kızarıklık ortaya çıkar. Yüzler morarır. Gözler sabitleşir. Nadiren ölüme neden olduğu görülmüştür.

Halk bu hayvanla ısırılan kişileri gübreye veya hamama sokarlar. Bu suretle terleterek zehrin vücuttan çıkmasına çalışılır. Biz şimdiye kadar rastladığımız sekiz vakada için geliştirdiğimiz hafif morfin sayesinde bu sekiz vaka tamamen iyileşti. İyileşme süresi üç günden altı güne kadar sürmektedir. Her yıl Gelibolu'da ortalama on kişiyi böğü sokar. Bu hayvanın zehiri özellikle Haziran ve Temmuz aylarında etkilidir. Ağustos ayından sonra zehir şiddetini kaybetmektedir.

Yılan ve akrep gibi hayvanlar varsa da bunların tehlikesi sayılabilecek kadar azdır. Bu hastalıklardan başka Gelibolu vilayetinde didan-ı istibaniye ve şeritiye, dey'il-bahr, resiye-i mafsaliye-i mezbeliyeye sıkça rastlanır.

MEVSİM HASTALIKLARI

Vilayette başlıca görülen mevsimsel hastalıklar Kış ve İlkbaharda zatü'l gasabat, zatürre ve resiye-i mafsaliye-i hadeleridir.

SOSYAL HASTALIKLAR

Frengi ve Fuhuş: I.Dünya Savaşı'na kadar zührevi hastalıklara pek ender rastlanmaktaydı. I.Dünya Savaşı'ndan sonra bu hastalıklara oldukça sık miktarda rastlanmaya başlanmıştır. I.Dünya Savaşı'nda bir aralık artmaya yüz tutan fuhuş, son zamanlarda yine azalmaya başlamıştır. Halkın yüksek seviyeli tabakası frenginin dehşeti hakkında yeterli derecede bilgiye sahiptir. Bu kesimden hastalananlar kendilerini doğrudan doğruya doktora başvurarak tedavi ettirirler.

Köylüler tütsü kullanırlar. Bunlarda frengi özellikle evlilik için yapılan sağlık kontrollerinde ortaya çıkmaktadır. 1923 (1339) yılında merkez kazasında gerek doğrudan doğruya başvuranlar ve gerekse sağlık kontrolü sonucunda hastalıkları ortaya çıkanların toplamı on beştir. Şu halde frengi oranı merkez kazasında binde üçtür. Diğer kazaların doktorları olmadığından bunlar hakkında kesinlikle açıklama yapmaya olanak bulunmamaktadır. Ancak bu kazalardaki frengi oranı da merkez kazasındaki frengi oranını geçmez.

MALARYA

Gelibolu kazasında Bugaz ve Tayfur köylerinde sıtma vardır. Eceabat'ta sıtma yoktur. Şarköy kazasında sıtma Evreşe nahiyesinde mevcuttur. Keşan kazasında Gala gölüne yakın birkaç köyde sıtma bulunur. İpsala kazasında Meriç ve Ergene nehirlerinin oluşturduğu bataklıklardan dolayı on beş köyde sıtma vardır.

Enez kazasının merkezinde malarya şiddetle hüküm sürer. Kasaba halkı genellikle zayıf, kansız ve bir kısmında dalak vardır. Enez kasabasında ve köylerindeki tirisyana çeşididir.

Halka ücretsiz kini verildiği gibi paralı devlet kininin de bu sene on kilo kadar verilmiştir. Bu kinin dağıtımı sayesinde sıtmanın verdiği zarar kısmen azalmaktadır. Ancak bu miktarın yetersiz kalacağı anlaşılmaktadır. Bataklıkları kurutmaya halihazırda olanak bulunmadığından kini dağıtımını arttırmak gereklidir.

VEREM

Merkezde ve Enez'de bu hastalığın hemen her şekline rastlanmaktadır. İpsala ve Keşan'da biraz vardır. Meşrutiyetten önce Gelibolu kasabası 2.Ordu Komutanlığı'nın zayıf askerlerinin hava değişim yeri idi. Halbuki sert ve rüzgarlı olan Gelibolu havası veremlilere pek kötü etki eder.

Hastalığın nedeni fakirlik, sefalet ve bir de Enez gibi yerlerde bataklıkların (pisliğin) etkisinden dolayıdır.

ALKOLİZM

Gelibolu vilayetinde bağlar fazla olup, önceleri pek çok rakı ve şarap tüketildiğinden bu hastalığa da Hıristiyanlar arasından fazla miktarda rastlanılmaktadır.

BULAŞICI HASTALIKLAR

Şimdiye kadar kayda değer bir bulaşıcı hastalık görülmemiştir. Yalnız Balkan Savaşı'nda ve I.Dünya Savaşı'nda orduda ortaya çıkan tifüs salgınları bir miktar halka da bulaşmış ve ölümlere sebep olmuştur. Son 1923 yılında iki lekeli humma vakası görülmüştür. Çiçek aşısına halk köylerde bile rağbet gösterdiğinden çiçek vukuatı da yok gibidir.

RUH VE SİNİR HASTALIKLARI

Bu hastalıkların miktarı pek az olduğundan söz etmeye gerek yoktur.

ALTINCI KISIM

DOĞUM VE ÖLÜM ORANI

Bu oranı göstermek için nüfus dairelerinin kayıtlarını esas almak tabii ki doğru olamaz. Ülkemizde nüfus sayımı asker alma esasına dayalıdır. Bundan dolayı askeri mükellefiyet dahilinde bulunan insanların sayısı bir dereceye kadar yakın olduğu kadar mükellefiyetten hariç kalanlar hiçbir taraftan takip edilmiyor. Bazen seyahat ve ayrılma gibi işlemlerde nüfus kağıdı aranmakta olduğundan doğal olarak bunların miktarını gösteren cetveller ihtiyaca cevap vermez.

Nüfus dairesinden alınan genel vilayetin nüfusu, ekteki beş (5) numaralı cetvelde gösterilmiştir. Merkez kazasının 1923 yılı Mayıs ayından Aralık ayı sonuna kadar doğum ve ölüm cetveli altı (6) numaralı cetvelde gösterilmiştir. Bu cetvelin karşılaştırılmasından anlaşılıyor ki, merkez kazasında doğum ve ölüm oranı 1.09/3'dür. Yani, üç doğuma karşılık bir ölüm gerçekleşmektedir. Bu cetveldeki doğum ve ölüm sağlık dairesinin günü gününe muhtarlardan, ebe ve belediyeden aldığı bilgilere dayalı olduğundan tamamen gerçeğe uygundur.

Sekiz ay içinde bulaşıcı hastalıklardan yalnız lekeli humma görülmüş, bunlar da şifa ile sonuçlanmıştır.

ÇOCUK ÖLÜMLERİ

Merkez kazasında sekiz ay zarfında meydana gelen otuz bir ölüm on yedi yaşından küçük çocuklardadır. Dörtte bir oranında bulunan bu ölümler pek fazladır. Çok küçük çocuklardaki ölümler en çok yeşil ishalden kaynaklanmaktadır.

Tablo-1 Gelibolu Vilayetinin Ormanlarının Ağaç Adeti

AĞACIN CİNSİ	HEKTAR	DENİZ SEVİYESİNDEN YÜKSEKLİĞİ
Akçam	2.000	200
Karaçam	10.000	200
Ardıç	800	120
Pınar, Meşe	19.800	200
Karadiken	390	120
Yabani Zeytin	200	100-20
Gürgen	7.800	200
Çınar	5.000	200-100
Palamut	500	80-10

Tablo-2 (1330)1914 Yılında Gelibolu Vilayetinde Ekilen Hububat Miktarı

<i>Kazaların İsmi</i>	Buğday		Kaplucu		Arpa		Yulaf		Mısır		Darı		Kuş Yemi		Çavdar	
	Araziye Ekilen Tohum Miktarı	Araziye Ekilen Kile Miktarı	Araziye Ekilen Tohum Miktarı	Araziye Ekilen Kile Miktarı	Araziye Ekilen Tohum Miktarı	Araziye Ekilen Kile Miktarı	Araziye Ekilen Tohum Miktarı	Araziye Ekilen Kile Miktarı	Araziye Ekilen Tohum Miktarı	Araziye Ekilen Kile Miktarı	Araziye Ekilen Tohum Miktarı	Araziye Ekilen Kile Miktarı	Araziye Ekilen Tohum Miktarı	Araziye Ekilen Kile Miktarı	Araziye Ekilen Tohum Miktarı	Araziye Ekilen Kile Miktarı
Gelibolu	18.978	9.489	285	214	5.500	4.029	660	499	1.039	236	3	1	105	19	260	130
Keşan	48.140	24.080	1.500	2.241	6.072	7.570	170	255	23.450	2.132	214	28	1.204	107	1.166	583
Şarköy	3.750	3.725	220	215	1.270	1.615	350	530	3.200	436	35	6	408	120	0	0
İpsala	12.500	9.375	2.000	1.750	11.900	11.900	1.900	2.800	18.900	1.718	900	250	300	60	0	0
Enez	10.250	7.400	8	6	6.155	6.155	0	0	6.984	1.166	20	3	30	5	14.500	7.252
Eceabat	12.556	6.275	0	0	14.863	14.863	1.985	1.985	490	76	656	328	2	1	651	325
Toplam	106.174	60.344	4.013	4.426	45.760	46.132	5.065	6.069	54.063	5.764	1.828	616	2.049	312	16.577	8.290

Tablo-3 1923 Yılında Gelibolu Vilayetinde Ekilen ve Elde Edilen Hububat Miktarı

Kazaların İsmi	Buğday		Kaplucu		Arpa		Yulaf		Mısır		Darı		Kuş Yemi		Çavdar	
	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik
Gelibolu	9.045	11.474	243	248	2.955	4.403	1.334	2.197	465	394	172	297	162	715	98	86
Keşan	7.384	11.106	418	618	6.027	10.573	15	16	8.602	10.560	27	73	312	2.122	176	216
Şarköy	5.450	10.777	217	259	3.484	7.255	653	1.372	498	600	0	0	25	205	406	511
İpsala	6.593	6.448	114	212	4.259	7.710	0	0	15	25	0	0	0	0	770	1.212
Enez	2.171	3.487	10	36	1.702	2.952	18	60	1.052	1.082	0	0	0	0	739	1.212
Eceabat	8.416	9.624	0	0	4.446	4.639	1.352	1.139	0	0	0	0	0	0	475	432
Toplam	39.111	52.916	1.002	1.373	22.873	37.532	3.372	4.784	10.632	12.661	199	370	499	3.042	2.664	3.669

Tablo-3 (Devam)

Kazaların İsmi	Bakla		Nohut		Fasulye		Mercimek		Burçak		Fiğ					
	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik	Ekilen Arazi Tohum	Ekilen Arazi Şinik				
Gelibolu	1.697	16.970	7.380	73.800	12	160	16	200	7.950	62.600	0	0				
Keşan	0	0	570	5.700	2.690	26.900	237	2.844	5.700	54.600	0	0				
Şarköy	536	5.360	0	0	0	0	0	0	6.150	49.200	0	0				
İpsala	0	0	0	0	0	0	0	0	180	1.440	300	1.800				
Enez	0	0	180	1.800	0	0	24	288	3.180	25.440	0	0				
Eceabat	862	8.620	3.720	37.200	0	0	0	0	6.345	50.760	0	0				
Toplam	3.095	30.950	11.850	118.500	2.702	27.060	2.770	3.332	29.505	244.040	300	1.800				

Tablo-4 Gelibolu Vilayetinde Bulunan Evcil Hayvan Türleri

Gelibolu Vilayetinde Bulunan Evcil Hayvan Türleri
Hayvanat-1 Bakriye
Barkir
Ester
Merkep
Hayvanat-1 Ganimiye
Koyun
Keçi
Kümes Hayvanları

Tablo-5 Gelibolu Vilayetinin Nüfusu

Kazanın İsmi	Nüfus Miktarı
Gelibolu	5.423
Keşan	11.791
İpsala	9.031
Aynoz(Enez)	3.462
Şarköy	5.751
Eceabat	4.160
Toplam	39.918

Tablo-6 Gelibolu Merkez Kazasında Doğum ve Ölüm Miktarı Cetveli

(1335)-1919 Yılında Meydana Gelen	Doğum Sayısı	Ölüm Sayısı
Ay		
Mayıs	15	3
Haziran	15	9
Temmuz	16	8
Ağustos	19	7
Eylül	9	4
Ekim	10	2
Kasım	14	1
Aralık	14	7
Toplam	112	41

